

ENCYKLIKA PÁPEŽA JÁNA XXIII.

PACEM IN TERRIS

Ctihodným bratom patriarchom,
prímasom, arcibiskupom, biskupom
a ostatným miestnym ordinárom
nazývajúcim v pokoji a spoločenstve
s Apoštolským stolcom,
duchovenstvu a veriacim celého sveta
ako aj všetkým ľuďom dobrej vôle
o pokoji medzi všetkými národmi,
založenom na pravde, spravodlivosti, láske a slobode

Text: KBS, vyd. SSV 1997

CTIHODNÝM BRATOM A MILOVANÝM SYNOM POZDRAV A APOŠTOLSKÉ POŽEHNANIE!

ÚVOD

1. Pokoj na zemi, po ktorom tak veľmi túžili ľudia všetkých čias, možno nastoliť a upevniť len vtedy, ak sa svedomite zachováva Bohom stanovený poriadok.

Z vedeckého pokroku a technických vynálezov jasne vidno, že u živých tvorov i v silách prírody vládne podivuhodný poriadok; zároveň sa v nich zračí veľkosť človeka, ktorý je schopný odhaliť tento poriadok a zhotoviť vhodné nástroje na ovládanie prírodných síl vo svoj prospech.

No vedecký pokrok a technické vynálezy dokazujú predovšetkým nekonečnú veľkosť Boha, ktorý stvoril vesmír i samého človeka. Stvoril svet z ničoho a vložil doň hojnosť svojej múdrosti a dobroty. Preto ho chváli žalmista týmito slovami: "Pane, náš Vládca, aké vznešené je tvoje meno na celej zemi!".¹ A na inom mieste: "Aké mnohoraké sú tvoje diela, Pane! Všetko si múdro urobil".² Boh stvoril aj človeka "na svoj obraz a podobu",³ obdaril ho rozumom a slobodnou vôľou a urobil ho pánom vesmíru, ako opäť vyznáva žalmista: "Stvoril si ho len o niečo menšieho od anjelov, slávou a cťou si ho ovenčil a ustanovil si ho za vládcu nad dielami tvojich rúk".⁴

Poriadok u ľudí

2. S jedinečným poriadkom vesmíru krikľavo kontrastujú neporiadky medzi ľuďmi a národmi, akoby sa ich vzájomné vzťahy nedali riešiť ináč než násilím.

Stvoriteľ sveta však vstúpil poriadok aj do vnútra ľudí, ktorý dáva najavo ich svedomie a káže ho presne zachovávať: "Tým ukazujú, že majú požiadavky zákona vpísané vo svojich srdciach, čo im dosvedčuje zároveň aj ich svedomie, aj ich myšlienky, ktoré sa navzájom obviňujú alebo i bránia".⁵ Ved' inak to ani nemôže byť. Každé Božie dielo je totiž odleskom jeho nekonečnej múdrosti, odleskom tým jasnejším, čím dokonalejšie sú stvorenia.⁶

Mnohí upadajú neraz do omylu, keď sa nazdávajú, že vo vzťahoch medzi ľuďmi a štátmi možno uplatniť tie isté zákony, ktorým sú podrobené nerozumné sily a živly vesmíru; zatiaľ čo tieto zákony, ktorými sa spravujú spomenuté vzťahy, sú inej povahy a treba ich hľadať tam, kde ich vpísal Pôvodca všetkého, teda v ľudskej prirodzenosti.

Tieto zákony totiž nepochybne predovšetkým učia ľudí, ako majú usporiadať svoje vzájomné vzťahy v ľudskom spolunažívaní; ďalej ako upraviť vzťahy občanov s verejnými vrchnosťami štátov, v ktorých žijú; potom aké majú byť medzinárodné vzťahy; a napokon ako vymedziť

vzťahy jednotlivcov a štátov s celosvetovou spoločnosťou, ktorej utvorenie je naliehavou požiadavkou všeobecného spoločného dobra.

I.

PORIADOK MEDZI ĽUĎMI

3. Každý človek je osobou, ktorá má svoje práva a povinnosti.

Predovšetkým sa treba zaoberať poriadkom, ktorý má vládnuť medzi ľuďmi.

Každá dobre a náležite usporiadaná ľudská spoločnosť musí mať za základ zásadu, že každý človek je osoba, t.j. že je vo svojej prirodzenosti obdarený rozumom a slobodnou vôľou, a preto ako taký má práva a povinnosti, ktoré vyplývajú priamo z jeho prirodzenosti a z toho dôvodu sú všeobecné, nenarušiteľné a neodcudziteľné.⁷

A keď sa dívame na dôstojnosť ľudskej osoby v Božom svetle, vtedy si ju musíme oveľa viac vážiť, pretože Ježiš Kristus vykúpil ľudí svojou krvou a Božia milosť ich robí Božími dieťkami a priateľmi, ako aj dedičmi večnej slávy.

Práva ľudskej osoby

Právo na život a na slušnú životnú úroveň

4. Keďže ideme hovoriť o právach človeka, majme hneď od začiatku na zreteli, že človek má právo na život, na telesnú integritu, ako aj na primerané prostriedky zabezpečujúce dôstojnú životnú úroveň, najmä výživu, odev, byt, odpočinok, lekárske ošetrovanie, a tiež na potrebné služby, ktoré majú občianske vrchnosti zabezpečiť jednotlivcom, teda právo na pomoc v prípade choroby, invalidity, ovdovenia, staroby, nezamestnanosti a vôbec v prípade nezavinenej straty prostriedkov potrebných na živobytie.⁸

Morálne a kultúrne práva

5. Človek má okrem toho prirodzené právo na príslušnú úctu a na dobré meno, ďalej na slobodné hľadanie pravdy, ako aj na slobodné vyjadrenie a šírenie svojej mienky a na vykonávanie akejkoľvek umeleckej činnosti, pokiaľ sa tým nenarušuje mravný poriadok a spoločné dobro; a konečne má právo byť pravdivo informovaný o verejných udalostiach. Človek má zároveň prirodzené právo na vzdelanie, a preto sa mu musí sprístupniť tak základné vzdelanie, ako aj - úmerne s kultúrnym rozvojom jednotlivých štátov - odborná a profesionálna príprava. Treba sa usilovať a pričiniť o to, aby sa všetci - ak majú potrebné nadanie - mohli venovať vyšším štúdiám, a to podľa možnosti takým spôsobom, aby každý človek zastával v ľudskej spoločnosti postavenie a zodpovednosť, primerane svojim schopnostiam a nadobudnutým skúsenostiam.⁹

Právo uctievať Boha podľa hlasu svedomia

6. Medzi práva človeka patrí aj to, aby mohol uctievať Boha podľa správnych noriem svojho svedomia, ako aj súkromne i verejne vyznávať svoje náboženstvo. Lebo, ako výstižne tvrdí Lactantius, "prichádzame na svet preto, aby sme Bohu, nášmu tvorcovi, príslušne a záväzne slúžili, jedine jeho uznávali a nasledovali. Týmito zväzkami nábožnosti sme pripútaní a viazaní k Bohu; odtiaľ i náboženstvo odvodzuje svoje meno".¹⁰ V súvisi s tým náš predchodca, blahej pamäti, Lev XIII. vyhlásil: "Táto pravá sloboda, hodna Božích dietok, ktorá chráni tým najvznešenejším spôsobom dôstojnosť ľudskej osoby, je silnejšia než akékoľvek násilie a bezprávie; Cirkev si ju vždy žiadala a je jej zvlášť drahá. Túto slobodu si neohrozene vymáhali apoštoli, slávnostne ju ohlasovali apologeti a posvätili ju svojou krvou nespočítateľní mučeníci".¹¹

Právo na slobodnú voľbu povolania

7. Človek má ďalej nedotknuteľné právo voliť si slobodne životný stav, a teda má právo založiť si rodinu, v ktorej muž a žena majú rovnaké práva a povinnosti, alebo sledovať povolanie ku kňazstvu, prípadne rehoľnému životu.¹²

Čo sa týka rodiny, ktorá má svoj základ v slobodne uzavretom, jednom a nerozlučiteľnom manželstve, treba ju pokladať za prvú a prirodzenú bunku ľudskej spoločnosti. Práve preto sa

o ňu treba čím lepšie postarať po hospodárskej i sociálnej stránke, ako aj v kultúrnom a mravnom ohľade, tak aby sa rodina upevnila a napomáhala v plnení svojho poslania.

Rodičia majú prednostné právo žiť a vychovávať svoje deti.¹³

Práva týkajúce sa hospodárskej oblasti

8. A teraz venujme pozornosť hospodárskej oblasti! Je jasné, že človek má od prírody právo nielen na prácu, ale aj na slobodnú iniciatívu.¹⁴

S týmito právami nepochybne súvisí aj právo človeka na pracovné podmienky, ktoré nepoškodzujú jeho telesné sily, neohrozujú jeho mravnú bezúhonnosť, ani nie sú na ujmu riadneho vývoja mládeže. A čo sa týka žien, treba im umožniť také pracovné podmienky, ktoré vyhovujú požiadavkám a povinnostiam manželiek a matiek.¹⁵

Z dôstojnosti ľudskej osoby vyplýva aj právo, aby človek mohol vyvíjať svoju hospodársku činnosť v zhode s vedomím svojej zodpovednosti.¹⁶ Okrem toho nemožno obísť mlčaním, že pracujúci má právo na spravodlivú mzdu, teda na mzdu, ktorá - nakoľko to dovoľujú administratívne možnosti - zabezpečuje pracujúcemu a jeho rodine životnú úroveň dôstojnú človeka. O tomto sa náš predchodca Pius XII. vyjadril takto: "S povinnosťou pracovať, ktorú ukladá človeku príroda, primerane súvisí prirodzené právo človeka žiadať si, aby za preukázanú prácu mohol pokryť životné potreby svoje a svojich detí: tak dôrazne vyžaduje príroda udržiavať človeka".¹⁷

Z ľudskej prirodzenosti sa tiež odvodzuje právo na súkromné vlastníctvo, a to aj výrobných prostriedkov. Toto právo, ako sme na inom mieste povedali, "je účinným obranným prostriedkom dôstojnosti ľudskej osoby, umožňuje uplatňovať jej zodpovednosť vo všetkých odboroch, je prvkom stálosti a spokojnosti pre rodinu a pokojného i usporiadaného rozvoja celej spoločnosti".¹⁸

Ináč nie je od vecí pripomenúť, že súkromné vlastníctvo má nevyhnutne sociálne poslanie.¹⁹

Právo na zhromažďovanie a združovanie

9. Z prirodzenej spoločenskosti ľudských bytostí vyplýva právo zhromažďovať sa a združovať sa, ako aj dať založeným spolkom formu, ktorá sa pokladá za najvhodnejšiu na dosiahnutie vytýčeného cieľa, konať v ich rámci z vlastnej iniciatívy a na vlastnú zodpovednosť a viesť ich k žiadaným cieľom.²⁰

V encyklike Mater et Magistra my sami sme nástojili, že je nevyhnutne potrebné, aby sa zakladali početné združenia a intrmediárne korporácie, schopné dosiahnuť výsledky, na ktoré jednotlivci účinne nestačí. Tieto združenia a korporácie treba pokladať za naozaj nevyhnutné prostriedky na zodpovednú ochranu dôstojnosti a slobody ľudskej osoby, ktorá musí zostať nedotknutá.²¹

Právo na vyst'ahovanie a prist'ahovanie

10. Každý človek má mať zaručené právo na pobyt a na zmenu bydliska v rámci svojho štátu. Ba keď má na to oprávnené dôvody, treba mu dať možnosť vyst'ahovať sa do iných štátov a tam sa usídlit'.²² A nijako mu nemožno zabrániť, pretože je občanom určitého štátu, aby bol členom ľudskej rodiny a občanom onej všeľudskej a celosvetovej spoločnosti a vospolnosti.

Práva politickej povahy

11. Z dôstojnosti ľudskej osoby vyplýva aj právo mať aktívnu účasť na verejnom živote a prispievať svojím podielom k spoločnému dobru občanov. Lebo, ako vraví náš predchodca, blahej pamäti, Pius XII., "človeka, ako takého v žiadnom prípade nemožno pokladať za predmet a pasívny prvok sociálneho života; naopak, treba ho mať za jeho subjekt, základ a cieľ".²³

Ľudskej osobe náleží aj zákonitá ochrana svojich práv a tá má byť účinná, nestranná a v zhode so zásadami pravej spravodlivosti, ako pripomína náš predchodca, blahej pamäti Pius XII.: "Podľa Bohom chceného právneho poriadku človek má neodcudziteľné a nepominuteľné právo na právnu bezpečnosť a na presne vymedzenú právnu oblasť, chránenú od akýchkoľvek

svojvoľných útokov."24

Povinnosti ľudskej osoby

Nerozlučný vzťah medzi právami a povinnosťami u tej istej osoby

12. Prirodzené práva, ktoré sme práve uviedli, sú nerozlučne prepojené v tom istom človeku, ktorému náležia, s toľkými istými povinnosťami. Tieto práva a povinnosti majú svoje korene, svoju živnú pôdu a nezničiteľnú silu v prirodzenom zákone, ktorý ich udeľuje, alebo ukladá. Aby sme uviedli niektoré príklady, právo človeka na život súvisí s povinnosťou udržiavať si život; právo na dôstojnú životnú úroveň s povinnosťou dôstojne žiť; právo na slobodné hľadanie pravdy s povinnosťou čoraz prenikavejšie a rozsiahlejšie poznať pravdu.

Vzájomné práva a povinnosti medzi rozličnými osobami

13. Z tohto tvrdenia vyplýva, že v ľudskom spoločenstve prirodzenému právu jedného človeka prislúcha povinnosť u všetkých ostatných, totiž povinnosť toto právo uznať a rešpektovať ho. Lebo každé základné právo človeka odvodzuje svoju záväznosť a platnosť z prirodzeného zákona, ktorý to právo udeľuje, a zároveň ukladá príslušnú povinnosť. Práve preto tí, čo sa domáhajú svojich práv, a pritom celkom zabúdajú na svoje povinnosti alebo ich zanedbávajú, podobajú sa ľuďom, ktorí rúcajú jednou rukou to, čo druhou postavili.

Vzájomná spolupráca

14. Ľudia sú od prirodzenosti spoločenské tvory, a preto majú nažívať spolu a hľadať svoje vzájomné dobro. Dobro usporiadané ľudske spoložitie si teda vyžaduje, aby všetci navzájom uznávali a plnili svoje práva i povinnosti a zároveň aby každý veľkodušne prispel svojim podielom k utváraniu takých prostredí, v ktorých by občianske práva a povinnosti boli čoraz dokonalejšie a užitočnejšie zaručené.

Nestačí napríklad uznať právo človeka na veci potrebné na život, ale každý sa musí podľa svojich síl pričiniť o to, aby všetci mali dostatok životných prostriedkov.

Okrem toho ľudska spoločnosť má byť nielen usporiadaná, ale aj naozaj užitočná. A to vyžaduje, aby všetci navzájom uznávali svoje práva a plnili svoje povinnosti, aby však aj družne spolupracovali na mnohých podujatiach, nakoľko to dnešná civilizácia umožňuje, vnuká, alebo priam žiada.

Vedomie zodpovednosti

15. Dôstojnosť ľudskej osoby si ďalej vyžaduje, aby každý mohol konať slobodne a na vlastnú zodpovednosť. Preto každý má v občianskom živote uplatňovať svoje práva, plniť svoje povinnosti a družne spolupracovať s inými na nespočetných dielach, predovšetkým z vlastnej iniciatívy a z vlastného rozhodnutia, teda podľa svojho presvedčenia, úsudku a vedomia vlastnej zodpovednosti, a nie pod hrozbou trestov alebo zvlášť na vonkajší nátlak. Veď spoločnosť vybudovaná na násilí nemá v sebe nič ľudského: obmedzuje sa v nej osobná sloboda, namiesto toho, aby sa vhodne napomáhal nehatený rozvoj a zdokonaľovanie ľudskej osobnosti.

Spolužitie v pravde, spravodlivosti, láske a slobode

16. Občianske nažívanie možno pokladať za usporiadané, užitočné a zodpovedajúce ľudskej dôstojnosti, ak je založené na pravde, ako napomína svätý Pavol: "Preto odložte lož a hovorte pravdu každý so svojim blížnym, veď sme si navzájom údmi."25 To sa stane, ak každý príslušným spôsobom uzná nielen svoje práva, ale aj svoje povinnosti voči iným. Spomenutá ľudska vospolnosť sa uskutoční vtedy, ak sa občania budú okrem toho snažiť vážiť si podľa spravodlivosti práva iných a plniť si svoje povinnosti, ak sa dajú preniknúť láskou natoľko, že budú pociťovať potreby iných ako svoje vlastné, urobia ich účastnými svojich vlastných dohier a budú sa usilovať o to, aby všetci na svete mali svoj podiel na najvyšších duchovných hodnotách. To však ešte nie je všetko. Ľudska spoločnosť sa totiž vzmáha v slobode, teda v podmienkach vyhovujúcich dôstojnosti občanov, ktorí berú na seba zodpovednosť za svoje činy, keďže majú rozumnú prirodzenosť.

17. Ctihodní bratia a milovaní synovia, ľudskú spoločnosť treba chápať predovšetkým ako

čosi duchovného, kde si ľudia vymieňajú medzi sebou poznatky vo svetle pravdy, kde majú možnosť chrániť si svoje práva a konať svoje povinnosti, kde sú podnecované ich túžby po duchovných hodnotách, kde nachádzajú spoločnú oprávnenú záľubu vo všetkom šľachetnom každého druhu, kde sa vytrvalo snažia dať iným to najlepšie zo seba samých a čoraz dokonalejšie si osvojovať duchovné hodnoty iných. Tieto duchovné hodnoty oživujú a usmerňujú všetko, čo sa týka vedy, hospodárstva, sociálnych ustanovizní, vývoja štátneho zriadenia, zákonodarstva, a napokon ostatných vonkajších zložiek, čo stvárajú ľudskú vospolnosť a podmieňujú jej neprestajný vývoj.

Boh - objektívny základ mravného poriadku

18. Poriadok, ktorý platí v ľudskom spoločenstve, je duchovného rázu. Je totiž založený na pravde, uplatňuje sa podľa zásad spravodlivosti, má byť preniknutý vzájomnou láskou a uskutočňovaný v jej duchu, a konečne v ovzduší úplnej slobody má deň čo deň smerovať k stále ľudskejšej rovnosti.

Tento poriadok - všeobecný, absolútny a nemeniteľný vo svojich zásadách - má svoj objektívny základ v pravom, osobnom a ľudskú prírodu presahujúcom (transcendentnom) Bohu. Boh je prvá pravda a najvyššie dobro, ako aj najhlbší zdroj, z ktorého jediného môže čerpať život dobre usporiadaná, plodná a ľudskej dôstojnosti primeraná spoločnosť.²⁶ V súvislosti s tým píše svätý Tomáš Akvinský: "Ľudský rozum je mierou ľudskej vôle, podľa ktorej sa meria jej dobrotá; a má to z večného zákona, totožného s Božím rozumom..." Je teda zrejmé, že dobrotá ľudskej vôle závisí omnoho viac od večného zákona než od ľudského rozumu.²⁷

Znamenie čias

19. Našu dobu vystihujú tri významné črty.

Ponajprv badať hospodársko-sociálny vzostup pracujúcich tried. Na začiatku si totiž pracujúci vymáhali svoje práva, hlavne hospodársko-sociálneho rázu, potom prešli k politickým nárokom a nakoniec sa sústredili na nadobudnutie primeraných kultúrnych vymožeností. Práve preto pracujúci celého sveta v tomto čase dôrazne žiadajú, aby s nimi nikdy nenakladali ako s nejakými nerozumnými a neslobodnými bytosťami, ponechanými na svojvôľu iných, ale ako s ľuďmi vo všetkých oblastiach spoločenského života, teda v hospodársko-sociálnej, politickej i vedecko-osvetovej oblasti.

Ďalej je všeobecne známa skutočnosť, že ženy už majú účasť na verejnom živote. Deje sa to vari rýchlejšie v kresťanských národoch, pomalšie, ale predsa vo veľkých rozmeroch v národoch s inými tradíciami a inou civilizáciou. Ženy si totiž deň čo deň väčšmi uvedomujú svoju ľudskú dôstojnosť, a preto ani zd'aleka nestrpia, aby s nimi zaobchádzali ako s nejakou bezduchou vecou alebo čírym nástrojom, ale sa dožadujú, aby mali v rodinnom i občianskom živote práva a povinnosti dôstojné ľudskej osoby.

Konečne v týchto našich časoch pozorovať, že ľudské spoločenstvo podstúpilo hlboké sociálnopolitické premeny. Keďže si totiž všetky národy nárokujú alebo hodljú nárokovať slobodu, čoskoro nebude ani vládnucich ani ovládaných národov.

Všade na svete ľudia sú už občanmi nejakého nezávislého štátu, alebo sa o krátky čas takými stanú. Nijaká národná vospolnosť nechce byť viac pod cudzou zvrchovanosťou. V našich časoch sú už prekonané odveké náhľady, podľa ktorých sa niektoré skupiny ľudí pokladali za menejcenné, kým iné si nárokovali prvé miesta vďaka svojmu hospodársko-sociálnemu postaveniu alebo pohlaviu, prípadne z politických dôvodov.

Naproti tomu sa veľmi rozšírila a ujala mienka, že všetci ľudia majú od prírody tú istú dôstojnosť. Preto v žiadnom prípade nemožno schvalovať rasovú diskrimináciu. A to má veľmi veľký význam pre stmelovanie ľudského spoločenstva podľa vyššie vyložených zásad. Keď sa však v človeku prebúdzá povedomie vlastných práv, je potrebné, aby si uvedomil aj svoje povinnosti. A tak kto má určité práva, má aj povinnosť dožadovať sa svojich práv, keďže sú výrazom jeho ľudskej dôstojnosti; ostatní však majú povinnosť uznať tieto práva a

mať ich v úcte.

A keď sú občianske vzťahy vybudované na právach a povinnostiach, ľudia začínajú mať zmysel pre duchovné hodnoty, začínajú chápať, čo je to pravda, spravodlivosť, láska a sloboda a stávajú sa uvedomelými členmi tejto spoločnosti. A nielen to. Touto cestou ľudia totiž prichádzajú k dokonalejšiemu poznaniu osobného a ľudskú prirodzenosť presahujúceho (transcendentného) Boha. A preto pokladajú svoje vzťahy k Bohu za základ svojho života, tak života vnútorného, ako aj spoločenského.

II.

VZŤAHY MEDZI OBČANMI A VEREJNÝMI VRCHNOSŤAMI

Potreba autority a jej božský pôvod

20. Ľudská spoločnosť nemôže byť usporiadaná ani produktívna, ak v nej niet právoplatnej autority, ktorá by udržiavala spoločenské zriadenie a venovala sa s potrebnou starostlivosťou uskutočňovaniu spoločného dobra. Každá autorita sa však odvodzuje od Boha, ako učí svätý Pavol: "Niet moci, ktorá by nebola od Boha".²⁸ Tento apoštolský výrok svätý Ján Zlatoústý komentuje takto: "Čože to hovoríš? Či vari každý nadriadený je ustanovený od Boha? Nie, to nevravím. Tu nie je reč o jednotlivých nadriadených, ale o samej ustanovizni. Tvrdím však, že je dielom Božej múdrosti fakt, že jestvujú vrchnosti, že jedni rozkazujú a iní poslúchajú, a tak nie je všetko ponechané na náhodu a nepredvídavosť".²⁹ Boh stvoril ľudí ako od prírody spoločenské bytosti. A keďže nijaká spoločnosť nemôže "obstáť, ak niekto nestojí na čele všetkých a nevedie jednotlivcov účinne a jednotne k spoločnému cieľu, preto je pre občianske spoločenstvo potrebná autorita, ktorá by ju spravovala. A táto autorita, takisto ako spoločnosť, je od prírody, a teda pochádza od samého Boha".³⁰

Avšak neslobodno si myslieť, že autorita nepodlieha nijakým normám. Naopak: ide o schopnosť rozkazovať podľa správnych rozumných zásad. Práve preto nevyhnutne čerpá svoju záväznosť z mravného poriadku a ten má svoj prvopočiatok a posledný cieľ v Bohu. V tejto veci náš predchodca blahej pamäti Pius XII. pripomína: "Absolútny poriadok živých bytostí a sám cieľ človeka - rozumieme človeka slobodného, ktorý má svoje záväzné povinnosti a nedotknuteľné práva a je pôvodcom i cieľom ľudskej spoločnosti - zahŕňa aj štát ako potrebnú a autoritou vybavenú vospolnosť, bez ktorej by nemohol existovať ani žiť... A keďže tento všeobecný poriadok nemôže mať podľa správneho úsudku a najmä podľa kresťanskej viery svoj pôvod inde než v osobnom Bohu, Stvoriteľovi nás všetkých, z toho vyplýva, že i vrchnosti majú od neho svoju vážnosť, nakoľko sú určitým spôsobom účastné na autorite samého Boha".³¹

Moc, zakladajúca sa jedine alebo predovšetkým na hrozbách a strachu pred trestami, prípadne na sľubovaní odmien, nemôže účinne viesť k sledovaniu spoločného dobra všetkých. A keby sa tak azda aj stalo, nebolo by to dôstojné ľudí, čo majú a používajú svoj rozum a slobodnú vôľu. Autorita je totiž moc hlavne duchovného rázu; preto verejné vrchnosti majú apelovať na svedomie jednotlivých občanov, t.j. na povinnosť, ktorú má každý z nich, ochotne prispieť svojim podielom k dobru všetkých. Všetci ľudia sú však čo do prirodzenej dôstojnosti medzi sebou rovní; preto nikomu nie je dovolené dakoho vnútorne donucovať: to môže jedine Boh, lebo len on skúma a súdi skryté úmysly srdca.

Občianske vrchnosti môžu viazať ľudí vo svedomí iba vtedy, ak ich autorita je v súlade s autoritou Božou a má na nej účasť.³²

21. Kde sa táto zásada zachováva, je zabezpečená i dôstojnosť občanov, pretože svojou poslušnosťou voči úradom sa vlastne nepodriaďujú ľuďom ako takým, ale prejavujú svoju úctu Bohu, starostlivému stvoriteľovi všetkého, ktorý ustanovil, aby sa vzájomné vzťahy medzi ľuďmi spravovali poriadkom, ktorého je on sám pôvodcom; a tým, že preukazujeme Bohu príslušnú úctu, neponižujeme sa, ba skôr sa povznášame a zušľachtujeme. Pretože slúžiť Bohu, znamená kralovať - *servire Deo regnare est*.³³

Keďže autorita je požiadavkou duchovného poriadku a má svoj pôvod v Bohu, keby štátne vrchnosti vydali zákony alebo nariadenia protiviace sa tomuto poriadku, a teda proti Božej vôli, takéto zákony alebo splnomocnenia nemôžu viazať občanov vo svedomí, pretože "Boha treba viac poslúchať ako ľudí";³⁴ ba v tom prípade autorita prestáva byť autoritou a zvrhuje sa na bezprávie, ako učí svätý Tomáš Akvinský: "Ľudský zákon natoľko má povahu zákona, natoľko sa zrovnáva so zdravým rozumom; i z toho je zrejmé, že sa odvodzuje z večného zákona. Pokiaľ sa však protiví rozumu, nazýva sa nespravodlivým zákonom, a vtedy nemá povahu zákona, ale skôr určitého násillia".³⁵

Avšak z toho, že autorita má svoj pôvod v Bohu, vôbec nemožno uzatvárať, že ľudia nemajú možnosť zvoliť si občianske vrchnosti, alebo určiť formu štátneho zriadenia, ako aj stanoviť spôsob a rozsah výkonnej moci. Preto učenie, ktoré sme práve vyložili, možno dať do súladu s ktorýmkoľvek pravým demokratickým režimom.³⁶

Uskutočňovanie spoločného dobra - zmysel jestvovania verejnej moci

22. Všetci ľudia i všetky intermediárne spoločenstvá majú povinnosť prispieť svojim podielom k spoločnému dobru. Z toho vyplýva predovšetkým to, že dajú do súladu svoje záujmy s potrebami iných a budú používať svoje majetky a preukazovať služby podľa predpisov verejných vrchností, ktoré majú konať podľa zásad spravodlivosti, zachovávajúce zákonitý postup a príslušnú kompetenciu. Držitelia verejnej moci majú totiž predpisovať veci, ktoré sú nielen bezchybné z formálnej stránky, ale aj bezvýhradne sledujú morálne dobro, alebo aspoň k nemu smerujú.

Keďže zmysel jestvovania verejnej moci je v uskutočňovaní spoločného dobra všetkých, z toho vyplýva, že táto má rešpektovať jeho podstatné podmienky, dávajúc ich do súladu s konkrétnymi súčasnými okolnosťami.³⁷

Základné črty všeobecného dobra

23. Všeobecné dobro nevyhnutne závisí od charakteristických vlastností každého národa,³⁸ lenže tieto v žiadnom prípade netvoria jeho výlučný obsah. Všeobecné dobro totiž veľmi úzko súvisí s ľudskou prirodzenosťou, a preto si nemôže zachovať celistvosť svojej najvnútornejšej podstaty a plnosť svojej účinnosti, iba ak neprestajne bude brať zreteľ na ľudskú osobu.³⁹ Okrem toho patrí do samej podstaty všeobecného dobra, že majú mať na ňom účasť všetci občania štátu, i keď v rozličnej miere, podľa povinností, zásluh a postavenia každého z nich. Preto sa zodpovední štátni činitelia musia usilovať o to, aby ho zabezpečili na úžitok všetkých, bez uprednostňovania niektorých občanov alebo určitých spoločenských vrstiev, ako to zdôrazňuje náš predchodca, blahej pamäti Lev XIII.: "Nijako nemožno pripustiť, aby verejné vrchnosti slúžili záujmom jedného alebo niekoľkých, keďže sú ustanovené na spoločné dobro všetkých".⁴⁰ No spravodlivosť a nestrannosť môžu dakedy vyžadovať, aby verejní činitelia venovali zvýšenú pozornosť nezamožnejším občanom, lebo títo nemajú dost možností vymáhať si svoje práva a oprávnené nároky.⁴¹

Na tomto mieste pokladáme si však za povinnosť upozorniť našich synov na to, že všeobecné dobro sa týka celého človeka, teda tak jeho telesných, ako aj duchovných potrieb. Práve preto verejné vrchnosti majú dbať o to, aby hľadali toto dobro vhodnou cestou a v príslušných stupňoch, teda tak, že zachovávajú správne odstupňovanie hodnôt a postarajú sa rovnako o telesné, ako aj o duchovné blaho občanov.⁴²

Tieto zásady zreteľným spôsobom zhrňuje naša encyklika Mater et Magistra, v ktorej vyhlasujeme, že "spoločné dobro je súhrn spoločenských podmienok, ktoré umožňujú a napomáhajú dokonalý rozvoj ľudskej osobnosti všetkých".⁴³

Keďže však ľudia pozostávajú z tela a nesmrteľnej duše, nemôžu vyhovieť v tomto smrteľnom živote všetkým svojim potrebám, ani dosiahnuť dokonalú blaženosť. A preto spoločné dobro sa má uskutočňovať takým spôsobom, aby sa nielen neprekážalo večnej spásy ľudí, ale skôr aby sa jej išlo v ústrety.⁴⁴

Poslanie verejnej moci a práva i povinnosti ľudskej osoby

24. Keďže podľa súčasných názorov spoločné dobro spočíva predovšetkým v zabezpečení práv a povinností ľudskej osoby, verejné vrchnosti sa majú starať zvlášť o to, aby sa jednak tieto práva uznávali, rešpektovali, boli vo vzájomnom súlade, aby boli chránené a napomáhané a jednak aby každý mohol ľahšie plniť svoje povinnosti. Lebo "chrániť nedotknuteľné ľudské práva a starať sa, aby sa každý mohol nehatenejšie venovať svojim povinnostiam, je hlavnou úlohou každej verejnej moci".⁴⁵

Práve preto, ak úrady zaznávajú alebo porušujú práva človeka, nielenže sa spreneverujú svojmu poslaniu, ale aj ich nariadenia nemajú nijakú právnu záväznosť.⁴⁶

Súladné usporiadanie a účinná ochrana osobných práv i povinností

25. Medzi základné povinnosti verejných vrchností patrí aj náležité a príslušné usporiadanie a usmerňovanie vzájomných spoločenských práv medzi jednotlivcami tak, aby občania pri uplatňovaní svojich práv, nehatili práva iných; ďalej aby nik pri používaní svojich práv nezdržoval iných v plnení povinností; a napokon aby práva všetkých boli účinne zachovávané a ak boli porušené, vrchnosti sa majú postarať o ich úplné obnovenie.⁴⁷

Povinnosť napomáhať osobné práva

26. Zároveň sa občianske vrchnosti musia naozajstne pričiniť o to, aby sa vytvorili podmienky, ktoré by jednotlivým občanom umožnili a uľahčili ochranu svojich práv, ako aj plnenie povinností. Vieme totiž zo skúsenosti, že ak úrady neurobia primerané opatrenia hospodárskeho, politického a kultúrneho rázu, vznikajú - najmä v našich časoch - stále väčšie rozdiely medzi občanmi. A tým ľudské práva strácajú svoju účinnosť, a takisto i povinnosti. Preto sa musia verejné vrchnosti starostlivo usilovať o to, aby občania napredovali tak po hospodárskej, ako aj sociálnej stránke a aby úmerne so vzrastom produktívnosti sa rozvíjali aj základné verejné služby, teda cestná sieť, doprava, komunikačné prostriedky, pitná voda, byty, lekárska starostlivosť, priaznivé podmienky pre náboženský život a napokon možnosti rekreácie. Verejné vrchnosti sa musia postarať i o zabezpečenie občanov, aby im nechýbali potrebné prostriedky na slušné živobytie, keď sú postihnutí nejakým nešťastím, alebo keď sa vyskytujú väčšie ťažkosti pri plnení rodinných povinností. Nemenej majú štátne vrchnosti dbať o to, aby tí, čo sú práceschopní, mali možnosť zamestnania zodpovedajúceho ich schopnostiam; aby pracujúci vo výrobných podnikoch mali možnosť cítiť sa spoluzodpovednými za vykonanú prácu; aby sa nehatenejšie mohli zakladať intermediárne zväzy, ktoré uľahčujú spolunažívanie a robia ho užitočnejším; a konečne, aby všetci mali účasť primeraným spôsobom a v príslušnom stupni na dobrodennostiach kultúry.

Rovnováha medzi dvoma formami zásahov verejnej moci

27. Záujem všeobecného dobra si vyžaduje, aby verejné vrchnosti jednak určili a chránili občianske práva, jednak aby ich zveľaďovali, dbajúc pritom o dokonalú rovnováhu, aby totiž neuprednostňovali práva určitých jednotlivcov alebo skupín, aby sa tak vyhlo vzniku privilegovaných kruhov v štáte; a zároveň nech dávajú pozor, aby nevhodnými opatreniami v záujme občianskych práv neboli na prekážku ich skutočnému uplatňovaniu. "Lebo zostáva vždy v platnosti zásada, že hoci účasť verejných vrchností v hospodárskej oblasti je rozsiahla a prenikavá, predsa nemá smerovať k tomu, aby postupne obmedzovala slobodnú osobnú podnikavosť jednotlivcov; práve naopak: má zabezpečiť čím väčšiu možnosť iniciatívy, najmä účinnou ochranou základných práv ľudskej osobnosti v prospech všetkých občanov".⁴⁸ Občianske vrchnosti sa majú vo svojej mnohostrannej činnosti usilovať práve o to, aby uľahčili občanom uplatňovanie svojich práv, ako aj plnenie svojich povinností vo všetkých oblastiach spoločenského života.

Zloženie a chod verejnej moci

28. Nemožno raz navždy určiť, ktorá štátna forma je vhodnejšia alebo aký je najprimeranejší spôsob organizácie verejnej administratívy, podľa ktorého má prebiehať zákonodarná, výkonná a súdna moc.

Určenie štátnej formy a organizácie verejnej administratívy závisí totiž predovšetkým od

historických situácií každého národa, podmienených súčasnými okolnosťami, situácií, ktoré podliehajú časovým a miestnym zmenám. Nazdávame sa však, že požiadavkám ľudskej prirodzenosti zodpovedá také občianske zriadenie, v ktorom je právomoc rozdelená na tri oblasti súhlasne s trojakou základnou úlohou verejnej moci, pretože v takom štátnom zriadení je právne vymedzená nielen kompetencia úradov, ale aj vzájomné vzťahy medzi občanmi a verejnými činiteľmi. A to poskytuje občanom určitú záruku v uplatňovaní svojich práv i pri plnení povinností.

Aby však toto právno-politické štátne zriadenie prinieslo želané ovocie, je žiadúce, aby úrady vyvíjali svoju činnosť a prekonávali ťažkosti, ktoré sú povolané riešiť, primeraným spôsobom a vhodnými prostriedkami podľa svojho poľa pôsobnosti, berúc zreteľ na súčasnú situáciu občianstva. Takisto je potrebné, aby zákonodarcia vo svojej činnosti - i napriek neprestajne sa vyvíjajúcim pomerom - nikdy nezanedbávali mravné zásady, štátne zákony a záujmy všeobecného dobra. Nech výkonné orgány postupujú vo všetkom podľa práva, v plnej znalosti zákonov a po zrelom uvážení všetkých okolností; takisto sudcovia nech merajú každému rovnako, čo mu patrí, s ľudskou bezúhonnosťou a úplnou neustrannosťou. Poriadok si vyžaduje aj to, aby jednotliví občania i intermediárne organizácie mali príslušné právne zabezpečenie v užívaní svojich práv i v plnení svojich povinností tak vo svojich vzájomných vzťahoch, ako aj v stykoch s úradmi.⁴⁹

Právny poriadok a vedomie mravnej zodpovednosti

29. Verejnoprávny poriadok, ak je v súlade so správnymi mravnými zásadami a zodpovedá vyspelosti občanov toho-ktorého štátu, nepochybne a vo veľkej miere prispieva k všeobecnému dobru.

Lenže v našich časoch je spoločenský život taký rozmanitý, mnohotvárný a dynamický, že právny poriadok, i keď je vypracovaný veľmi múdro, rozumne a predvídavo, predsa sa často zdá byť neprimeraný naliehavým potrebám.

Okrem toho vzťahy medzi jednotlivými občanmi, vzťahy občanov a intermediárnych organizácií s úradmi, a napokon vzťahy medzi rozličnými úradmi toho istého štátu sú neraz také háklivé a riskantné, že ich nemožno presne vymedziť z právnej stránky. V takých prípadoch sama povaha veci si vyžaduje, aby zodpovední verejní činitelia poznali vhodným spôsobom pravú povahu svojho poslania a rozsah svojej právomoci, ak im záleží na zachovaní jestvujúceho právneho poriadku a jeho základov, ak chcú brať ohľad na najdôležitejšie požiadavky spoločenského života a riešiť nové problémy; popritom majú vynikať vnútornou vyrovnanosťou a mravnou bezúhonnosťou, ako aj dôvtipom a pevnou vôľou, aby bez otáľania vedeli rozhodnúť, čo robiť, a zároveň v pravý čas a účinne konať.⁵⁰

Účasť občanov na verejnom živote

30. Je požiadavkou dôstojnosti človeka, aby mal možnosť aktívnej účasti na verejnom živote, i keď spôsob tejto účasti závisí od stupňa vývoja štátu, ktorého je občanom.

Z tejto účasti na verejnom živote otvárajú sa ľuďom nové, ďalekosiahle a sľubné možnosti. Zodpovední verejní činitelia sa totiž takto dostávajú do častého styku a rozhovoru s občanmi, a tak majú vhodnú príležitosť zistiť, aké sú požiadavky spoločného dobra. Okrem toho pravidelná výmena verejných činiteľov nielenže znemožňuje úpadok autority, ale ju aj obnovuje, aby držala krok s vývojom ľudskej spoločnosti.⁵¹

Znamenie čias

31. Z vyššie povedaných vecí jasne vyplýva, že verejnoprávny poriadok si v našich časoch v prvom rade vyžaduje, aby sa vypracovala charta, v ktorej by boli jasne a zreteľne formulované základné ľudské práva a ktorej text by bol potom prijatý do jednotlivých štátnych ústav.

Okrem toho sa žiada, aby podľa stanovených právnych noriem každý štát si vyhotovil ústavu, v ktorej je určené, ako sa zriaďujú orgány verejnej moci, aké sú ich vzájomné vzťahy, aké majú pole pôsobnosti, a napokon akým spôsobom majú postupovať vo svojej činnosti.

Nakoniec sa žiada, aby sa pod zorným uhlom práv a povinností vymedzili vzťahy medzi občanmi a verejnými vrchnosťami; a nech sa jasne stanoví, že hlavnou úlohou verejných vrchností je uznávať, rešpektovať, dávať do vzájomného súladu, chrániť a rozvíjať práva a povinnosti občanov.

Isteže nemožno schvaľovať mienku tých, čo tvrdia, že vôľa jednotlivcov, prípadne určitých spoločenských, je prvým a jediným zdrojom občianskych práv a povinností, ako aj záväznosti štátnych ústav i autority verejných vrchností.⁵²

No uvedené úsilie sú nepochybným dôkazom toho, že ľudia našej doby sú si čím ďalej tým viac vedomí svojej vlastnej dôstojnosti, a preto chcú mať aktívnu účasť na verejnom živote a žiadajú si, aby ich základné nedotknuteľné práva boli zabezpečené v štátnej ústave. A nielen to. Dnešní ľudia sa okrem toho dožadujú, aby bol ústavne určený spôsob ustanovovania verejných vrchností a bolo vymedzené ich pole pôsobnosti.

III.

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

Nositelia práv i povinností

32. Chceme teraz svojou autoritou potvrdiť to, čo naši predchodcovia opätovne učili, totiž že národy majú vzájomné práva a povinnosti, a preto ich vzťahy treba usporiadať podľa pravdy, spravodlivosti, praktickej solidárnosti a slobody. Lebo ten istý prirodzený zákon, ktorý platí v živote jednotlivých občanov, má usmerňovať aj štáty v ich vzájomných stykoch.

To sa dá ľahko pochopiť, keď sa nezabúda, že štátni činitelia, kým konajú v mene a záujme svojich vospolností, nesmú nikdy zanedbať svoju ľudskú dôstojnosť, a teda nesmú sa spreneveriť prirodzenému zákonu, ktorý ich zaväzuje ako základná mravná norma.

Napokon je celkom vylúčené, aby bol niekto nútený, keď sa dostane na čelo štátu, zriecť sa svojej ľudskej prirodzenosti. Práve naopak: štátnym činiteľom sa dostáva tej vysokej pocty z toho dôvodu, že ich pokladajú vďaka ich vynikajúcim duševným vlohám a vlastnostiam za najlepších občanov.

Zo samého mravného poriadku vyplýva, že občianska spoločnosť potrebuje autoritu, ktorá by ju viedla. Preto neslobodno autoritu obrátiť proti tomuto poriadku; ináč by tým samým prestala jestvovať, stratiac svoj základ. Preto Boh sám napomína: "Čujte teda, králi, a vezmite si k srdcu, učte sa, panovníci končín zemských, počúvajte pozorne vy, čo spravujete ľud, čo ste pyšní na zástupy národov! Veď Pán vám dal moc a vládu Najvyšší. On je ten, čo bude skúmať vaše skutky a prezerat' vaše úmysly".⁵³

Napokon treba trvať na tom, že aj čo sa týka vzájomných medzinárodných vzťahov, autorita sa má uplatňovať tak, aby napomáhala spoločné dobro všetkých, pretože predovšetkým s tým cieľom bola ustanovená.

Nuž medzi najdôležitejšie príkazy spoločného dobra patrí uznanie a svedomité zachovávanie mravného poriadku. "Správne ustanovený poriadok medzi štátmi má byť postavený na neochvejnom a nepremennom brale mravného zákona, ktorý sám Stvoriteľ sveta urobil zjavným v prirodzenom poriadku a nezmazateľne ho vpísal do ľudských srdc... Mravný zákon musí ako jasný maják svetlom svojich príkazov ukazovať správnu cestu ako jednotlivcom, tak aj národom. Jeho napomenutia, ako aj spasiteľné a predvídavé signály sú povinní poslúchať a sledovať všetci, ak len nechcú vystaviť divokým búrkam a stroskotaniu všetky práce a námahy podujaté na obnovenie spoločenského poriadku".⁵⁴

Podľa pravdy

33. Najprv treba stanoviť, že kormidlom medzinárodných vzťahov má byť pravda.

Požiadavkou pravdy je, aby sa z medzinárodných vzťahov vylúčila predovšetkým akákoľvek rasová diskriminácia, a teda aby sa svedomito uznávala zásada, že všetky národy sú čo do prirodzenej dôstojnosti medzi sebou rovné. Preto každý z nich má právo na jestvovanie, na rozvoj a preň potrebné prostriedky, ako aj na to, aby pri uskutočňovaní týchto cieľov prevzal

hlavnú zodpovednosť na seba. Takisto si právom môže robiť nároky na dobré meno a na príslušnú úctu.

Vieme zo skúsenosti, že ľudia sa medzi sebou veľmi často a v značnej miere líšia čo do vzdelania, cností, nadania a majetkov. To však nikdy neoprávňuje, aby tí, čo vynikajú nad iných, si ich akýmkoľvek spôsobom podrobovali, ale majú skôr tým väčšiu povinnosť voči ostatným pomáhať im spoločným úsilím dosiahnuť dokonalosť.

Taktiež sa môže stať, že niektoré národy predstihujú iné vzdelanosťou, kultúrnosťou a hospodárskym rozvojom. Avšak to ich nijako neoprávňuje nespravodlivo ovládať iné národy. Ich prednosti ich skôr zaväzujú, aby sa väčšmi pričínili o spoločný rozvoj v medzinárodnom rámci.

Čo do prirodzenosti ľudia neprevyšujú jedni druhých, pretože všetci majú tú istú prirodzenú ľudskú dôstojnosť. Práve preto ani medzi štátnymi spoločenstvami niet rozdielov čo do ich prirodzenej dôstojnosti; ide totiž o organizmy pozostávajúce z ľudí. Napokon, zo skúsenosti vieme, že národy sú veľmi citlivé na všetko, čo sa akýmkoľvek spôsobom týka ich dobrého mena, a to právom.

Pravda si tiež vyžaduje, aby sa v rozmanitých publikačných a propagačných podujatiach, umožnených modernými technickými vynálezmi, zachovávala nezaujatá úprimnosť, napomáhajúca vzájomné poznanie národov. To, pravda, nevylučuje, aby národy nepoukazovali najmä na svoje dobré stránky. Treba však úplne odmietnuť spôsob informácií, ktorým sa na úkor pravdy a spravodlivosti uráža dobré meno toho-ktorého národa.⁵⁵

Podľa spravodlivosti

34. Vzájomné medzinárodné vzťahy treba ďalej usporiadať podľa zásad spravodlivosti; a to si vyžaduje, aby všetci uznávali svoje vzájomné práva a plnili svoje vzájomné povinnosti. Štáty majú právo na život, na rozvoj a na dostatok prostriedkov, ktoré potrebujú na jeho uskutočnenie, a tiež aby boli ony samy jeho hlavnými uskutočňovateľmi; okrem toho majú právo chrániť si svoje dobré meno a príslušnú vážnosť. Z toho vyplýva, že štáty majú aj povinnosť dbať na tieto práva a vyhýbať sa činom, ktoré by ich mohli narušiť. Ako totiž ľudia vo svojich súkromných záležitostiach nesmú vyhľadávať svoje vlastné záujmy nespravodlivo, na úkor iných, tak ani štáty nemôžu sa pričíňovať o svoj vzrast poškodzujúc a utláčajúc iné národy; tým by sa dopustili zločinu, na ktorý sa výstižne vzťahuje výrok svätého Augustína: "Ak sa zanechá spravodlivosť, čože sú kráľovstvá, ak nie veľké lotrovstvá?"⁵⁶

Isteže sa môže stať, a naozaj sa stáva, že medzi štátmi vypuknú spory o výhody a záujmy, ktoré si osobujú. Tieto nezhody sa nemajú riešiť ani silou zbraní, ani lžou, ani lešou, ale - ako sa patrí na ľudí - vzájomným porozumením a rešpektovaním, zrelým, a objektívnym uvážením spornej záležitosti a nestrannou dohodou.

Ako zaobchádzať s menšinami

35. Sem zvlášť patrí politická tendencia, ktorá sa od devätnásteho storočia rozšírila a rozmohla sa po celom svete, totiž že ľudia toho istého národa chcú si utvoriť svoj samostatný štát. To sa však pre rozličné príčiny nedá vždy uskutočniť. A tak sa neraz stáva, že jestvujú národnostné menšiny na štátnom území iného národa. Z toho však vznikajú veľmi vážne problémy.

V súvisi s tým treba jasne povedať, že čokoľvek sa proti týmto národnostným menšinám podniká, aby sa podlomila ich životná sila a rast, je ťažkým priestupkom proti spravodlivosti, a to tým viac, ak podobné úsilia smerujú k zničeniu samej národnostnej menšiny.

A naopak, spravodlivosť od štátnych činiteľov zvlášť vyžaduje, aby sa účinne pričínili o to, žeby občania národnostných menšín mohli žiť v ľudských podmienkach, najmä čo sa týka ich jazyka, kultúry, dávnych obyčají i hospodárskych iniciatív.⁵⁷

Netreba však zabúdať, že členovia menšín, či už z reakcie na svoje aktuálne položenie, ktoré s nevôľou znášajú, alebo z historických dôvodov, sú nezriedka náchylní neprimerane vyzdvihovať svojráz svojej národnosti do tej miery, že ho vynášajú nad všeobecné ľudské

hodnoty, akoby blaho celej ľudskej rodiny malo byť podriadené záujmom ich vlastného národa. Je však rozumné, aby títo občania uznali aj výhody, ktoré im plynú z týchto osobitných okolností; každodenný styk s občanmi inej kultúrnej sféry zaiste nemálo prispieva k ich kultúrnemu a duchovnému zdokonaleniu, pretože im umožňuje postupne asimilovať dobré vlastnosti iného národa. Ale to sa stane len vtedy, ak členovia menšiny vytvoria s okolitými národmi určité spoločenstvo a budú sa usilovať mať účasť na ich spôsobe života a ich ustanovizniach, a teda ak nerozdúchávajú spory, ktoré spôsobujú premnohé škody a sú na prekážku spoločenského rozvoja národov.

Činná solidárnosť

36. Vzájomné medzištátne vzťahy majú byť vybudované na pravde a spravodlivosti a majú sa utužovať činnou spoluprácou a solidárnosťou, prejavujúcou sa v rozmanitých spoločných podujatiach - ako sa to v našej dobe nie bez pozitívnych výsledkov už deje - na poli hospodárskom, sociálnom, politickom, kultúrnom, zdravotníckom i športovom. A tu netreba strácať zo zreteľa, že verejná moc vo svojej podstate nebola ustanovená na to, aby držala ľudí podrobených v rámci svojho politického spoločenstva, ale aby sa v prvom rade starala o spoločné dobro štátu, ktoré však nijako nemožno oddeliť od blaha celej ľudskej rodiny. To znamená, že politické spoločenstvá pri sledovaní svojich záujmov nielenže nemajú škodiť iným, ale sa aj majú medzi sebou dohodnúť a spolupracovať, keď jednotlivé štáty nestačia svojimi vlastnými silami dosiahnuť želaný cieľ. V takom prípade však treba dávať veľký pozor, aby to, čo osoží určitej skupine štátov, nebolo iným viac na škodu ako na úžitok. Všeobecné spoločné dobro si okrem toho vyžaduje, aby sa v rámci každého národa napomáhal všestranný styk medzi občanmi a intermediárnymi organizáciami. A keďže v mnohých častiach sveta jestvujú viac-menej od seba odlišné etnické skupiny, treba sa postarať o to, aby sa neprekážal styk medzi príslušníkmi rozličného národnostného pôvodu; veď by to očividne protirečilo duchu našej doby, keď odstup, ktorým sa jeden národ dištancoval od druhého, je už skoro celkom odstránený. Netreba napokon zabúdať, že ľudia majú popri svojich svojráznych národných zvláštnostiach aj veľmi dôležité spoločné vlastnosti, najmä v duchovnej oblasti, vďaka ktorým môžu neprestajne napredovať a zdokonaľovať sa. A teda všetci majú právo a povinnosť žiť v spoločenstve s ostatnými.

Rovnováha medzi obyvateľstvom, územím a kapitálom

37. Je všeobecne známe, že sú na svete krajiny, kde je nerovnováha medzi veľkou plochou obrábateľnej pôdy a malým počtom obyvateľstva; inde zas medzi prírodným bohatstvom zeme a disponovateľnými prostriedkami na jeho využitie. Preto je potrebné, aby sa medzi národmi nadviazala spolupráca, ktorá by napomáhala obeh kapitálu, dobiehajúcej a pracovných síl. V súvisi s tým pokladáme za vhodnejšie, aby sa - nakoľko je to možné - premiestňoval kapitál na miesta, kde sú pracovné sily, a nie naopak. Takto sa totiž umožní množstvu pracujúcich zlepšiť svoje hospodárske polozenie a pritom nebude musieť opustiť svoj rodný kraj a s nemalou bolesťou v srdci sa presídliť, prispôbovať sa novým okolnostiam i vžívať sa do iného prostredia.

Politickí utečenci

38. City otcovskej lásky, ktoré z Božieho podnetu prechovávame voči všetkým ľuďom, spôsobujú nám hlboký zármutok pri myšlienke na osudy tých, čo boli vyštvaní zo svojej vlasti z politických dôvodov. Zástupy politických utečencov, ktoré sú v súčasnej dobe priam nesčíselné, sprevádzajú veru veľmi mnohé, až neuveriteľné utrpenia.

Tento zjav svedčí o tom, že vlády určitých národov priveľmi obmedzujú slobodu, na ktorú má každý občan právo a ktorá umožňuje život dôstojný človeka. Spomenuté štáty dokonca ohrozujú, ak celkom nepotlačujú, samo právo na slobodu. Tým sa priam naruby obracia spoločenský poriadok, keďže prirodzeným poslaním verejnej moci je starať sa o blaho vospolnosti. Je však jednou zo základných požiadaviek spoločného dobra, aby sa uznávala a zachovávala nedotknutá sloboda v príslušných medziach.

Nebude zbytočné na tomto mieste všetkým pripomenúť, že politický utečenec je osoba so všetkými ľudskými právami a tie mu treba priznať. Svoje ľudské práva politický utečenec nemôžu stratiť len preto, že ich pozbavili občianstva v ich štáte.

Avšak medzi práva ľudskej osoby patrí aj možnosť vysťahovať sa do štátu, kde má nádej zabezpečiť si lepšiu budúcnosť pre seba a pre svoju rodinu. Verejné vrchnosti majú zas v dôsledku toho povinnosť prijať prisťahovalcov a - nakoľko to dovoľuje ozajstné dobro domáceho obyvateľstva - ísť v ústrety tým, čo sa chcú zapojiť do nového spoločenstva. Pri tejto príležitosti radi oceňujeme všetky tie snaženia, ktoré na základe bratskej spolupatričnosti alebo kresťanskej lásky sa usilujú zmierniť súženia tých, čo boli nútení opustiť svoj domov a odsťahovať sa inam.

A nemôžeme nepredložiť pozornosti a vďačnosti všetkým šľachetným ľuďom medzinárodné ustanovizne, ktoré s tou najväčšou starostlivosťou pracujú v tomto veľmi dôležitom odbore. Odbrojenie

39. Naproti tomu s veľkým žiaľom pozorujeme, ako hospodársky vyspelejšie štáty majú k dispozícii a stále vyrábajú strašné zbrane, ktoré si vyžadujú obrovské úsilie a sú veľmi nákladné, takže na občanov spomenutých štátov sa uvalujú ťažké bremená, zatiaľ čo iným krajinám chýbajú potrebné prostriedky na ich hospodársky a sociálny rozvoj.

Toto zbrojenie sa obyčajne odôvodňuje tvrdením, že za terajších okolností mier možno zabezpečiť jedine rovnováhou ozbrojených síl. A tak, ak niekde vzrastá zbrojný potenciál, ostatné krajiny sa opreky usilujú zintenzívniť zbrojenie. A keď jeden štát disponuje atómovými zbraňami, to dáva iným štátom pohnútku, aby si zadovážili podobné zbrane s tým istým stupňom ničivosti.

Z tej príčiny národy žijú v ustavičnom strachu pred hrozivým uragánom, ktorý sa môže hocikedy rozpútať s desivou silou. A nie bez dôvodu. Veď zbrane naozaj nechýbajú. I keď je takmer neuveriteľné, že by sa mohol nájsť niekto, čo by vzal na seba zodpovednosť za strašné krviprelievania a pustošenie, ktoré by vojna vyvolala, predsa nemožno poprieť, že vojnový požiar by mohol vzniknúť aj z nepredvídanej a neočakávanej príčiny. A hoci monštruózna moderná výzbroj odstrašuje ľudstvo od novej vojny, predsa sú oprávnené obavy, že ak sa neprestane s nukleárnymi pokusmi, vykonávanými na vojenské účely, môže to mať nebezpečné následky pre život na zemi.

Preto je naliehavou požiadavkou spravodlivosti, zdravého rozumu a ľudskej cti, aby sa prestalo s pretekami v zbrojení; aby jednotlivé štáty obojstranne a súčasne zredukovali výzbroj, ktorou disponujú; aby sa zakázali nukleárne zbrane; a aby konečne došlo k primeranému odzbrojeniu na základe spoločnej dohody, zaručenej obojstrannou účinnou kontrolou. "Je neprípustné - vyhlásil náš predchodca blahej pamäti Pius XII. - aby pohroma svetovej vojny so svojim hospodárskym a sociálnym pustošením, so svojimi bludmi a mravným zmätkom po tretíkrát postihla ľudstvo.⁵⁹

40. No všetci musia uznať, že nie je možné zastaviť preteky v zbrojení, ani redukovat' výzbroj a tým menej ju odstárniť, ak sa nedospeje k integrálnemu odzbrojeniu myslí, t.j. ak sa všetci svorne a úprimne nepričinia o to, aby sa srdcia zbavili vojnovnej psychózy. To však nevyhnutne predpokladá, že sa radikálne zmenia základné podmienky, na ktorých je vybudovaný súčasný mier; totiž že pravý pokoj medzi národmi môže zabezpečiť jedine vzájomná dôvera, a nie rovnováha vo vyzbrojení. Veríme, že je to uskutočniteľné. Veď ide o vec, ktorú diktuje zákon zdravého rozumu, o vec nanajvyš' želateľnú a v najväčšej miere užitočnú.

Ide predovšetkým o vec, ktorú diktuje zdravý rozum. Veď všetci dobre vedia - alebo by aspoň mali vedieť -, že vzájomné vzťahy medzi národmi, tak ako aj styky medzi jednotlivými ľuďmi, nemožno budovať na sile zbraní, ale podľa zdravého úsudku, teda na zásadách pravdy, spravodlivosti a činorodej solidárnosti.

Povedali sme ďalej, že ide o vec nanajvyš' želateľnú. A naozaj, ktože by si čo najvrúcnejšie

neprial, aby sa zažehnalo nebezpečenstvo vojny, ako aj aby sa nielen zachoval, ale aj čoraz viac upevňoval mier?

Konečne ide o vec v najväčšej miere užitočnú. Veď naozaj všetci majú z nej osoh: jednotlivci, rodiny, národy, napokon celá ľudská rodina spoločne. V súvisi s tým ešte stále zaznieva v našich ušiach výstražný hlas nášho predchodcu Pia XII.: "Nič nie je stratené mierom; všetko môže byť vojnou".⁶⁰

A preto my, námestník Ježiša Krista, spasiteľa sveta a pôvodcu pokoja, tlmočiac vrúcne túžby celej ľudskej rodiny a pobádaný otcovskou láskou voči všetkým ľuďom, pokladáme si za povinnosť prosiť a zaprisahať všetkých, najmä zodpovedných verejných činiteľov, aby nešetrili nijakými opatreniami a nijakými námahami, kým beh svetových udalostí nebude v súhlase s ľudským rozumom a ľudskou dôstojnosťou.

Nech skúsení a vplyvní činitelia na spoločných poradách dôkladne skúmajú, ako dať vzájomným medzinárodným vzťahom v celosvetovom rámci ľudskejšiu rovnováhu; rozumieme tým rovnováhu založenú na vzájomnej dôvere, na úprimnosti v rokovaniach, na svedomitom zachovávaní dohôd. Lenže túto otázku treba všestranne uvážiť, kým sa nenájde základňa, na ktorej možno uzavrieť priateľské, trváce a skutočne užitočné dohody.

Z našej strany neprestaneme vyprosovať od Boha požehnanie pre tieto ich práce, aby priniesli pozitívne výsledky.

V slobode

41. Vzájomné medzinárodné vzťahy majú sa okrem toho usporiadať na zásadách slobody. To znamená, že ani jeden národ nesmie nijakým činom nespravodlivo utláčať iné národy, ani sa neoprávnenie miešať do ich záležitostí. Naopak, všetky majú mať za cieľ pomáhať, aby si aj iní čoraz viac uvedomovali svoju zodpovednosť, aby sa chopili nových užitočných iniciatív a svojim vlastným pričinením napredovali na všetkých úsekoch.

Vzostup krajín na ceste hospodárskeho vývoja

42. Keďže všetci ľudia sú medzi sebou prepojení zväzkami spoločného pôvodu, kresťanského vykúpenia a konečného cieľa a sú povolani tvoriť jedinú kresťanskú rodinu, v encyklike "Mater et Magistra" sme vyzvali bohatšie štáty, aby prispeli všestrannou pomocou krajinám, ktoré sú na ceste hospodárskeho rozvoja.⁶¹

Nuž teraz môžeme s nemalou duševnou útechou konštatovať, že táto výzva mala rozsiahlu priaznivú ozvenu a dúfame, že sa tak v budúcnosti stane v ešte väčšej miere, aby hospodársky slabšie krajiny čím skôr povýšili svoju ekonomickú úroveň na taký stupeň, ktorý umožní ich obyvateľstvu život primeranejši ľudskej dôstojnosti.

Treba si však neprestajne uvedomovať, že táto pomoc sa má diať takým spôsobom, aby to nebolo na úkor slobody spomenutých národov. A tieto majú vedieť, že nesú hlavnú zodpovednosť za svoj hospodársko-sociálny vzostup a že samy musia byť jeho prvoradými strojcami.

O tom náš predchodca blahej pamäti Pius XII. určil tieto múdre smernice: "V novom poriadku, založenom na mravných zásadách, niet miesta pre narušovanie slobody, celistvosti a bezpečnosti iných národov bez ohľadu na ich územnú veľkosť alebo obranyschopnosť. I keď sa nedá vyhnúť, aby väčšie štáty, vzhľadom na svoje väčšie možnosti a svoju moc, neudávali smer pri utváraní hospodárskych spoločenstiev s menšími a slabšími národmi, predsa nemožno týmto ani iným národom v rámci všeobecných záujmov uprieť právo na ich vnútropolitickú slobodu, na účinnú ochranu svojej neutrality v medzištátnych sporoch, ktorú im priznáva prirodzené a medzinárodné právo, ako aj na zabezpečenie ich hospodárskeho vývoja; pretože malé národy len za týchto podmienok budú môcť primerane zaručiť svojmu obyvateľstvu spoločné dobro, ako aj hmotné a duchovné blaho".⁶²

Hospodársky rozvinuté štáty, rozmanitým spôsobom prichádzajúce na pomoc menej pokročilým krajinám, musia v tej najväčšej miere rešpektovať výraznú individualitu každého národa a miestne tradície. Takisto sa majú vystríhať akýchkoľvek mocenských zámerov.

Takto chápaná pomoc "bude aj vzácnym prínosom na vytvorenie celosvetového spoločenstva, ktorého všetci členovia by si boli vedomí svojich povinností a svojich práv a pracovali by ako rovnocenní činitelia na uskutočňovaní všeobecného dobra".⁶³

Znamenie časov

43. V našich časoch sa medzi ľuďmi šíri čím ďalej tým viac presvedčenie, že prípadné medzinárodné spory sa nemajú riešiť silou zbraní, ale rokovaním.

Uznávame síce, že toto presvedčenie vzniklo najmä pre úžasnú ničivú silu moderných zbraní a zo strachu pred skazou a strašným pustošením, ktoré by tieto zbrane spôsobili. Preto v tomto našom atómovom veku bolo by už nerozumné pokladať vojnu za vhodný prostriedok na nápravu utrpených krívd.

Bohužiaľ, pozorujeme, že národy ešte často podliehajú strachu ako najvyššiemu zákonu, a preto vynakladajú na zbrojenie obrovské sumy. Pritom tvrdia, že to nerobia z útočných úmyslov, ale aby odstrašili iných od agresie. A nemáme dôvod im neveriť.

Napriek všetkému však treba dúfať, že národy si pri vzájomných stykoch a rokovaníach lepšie uvedomia zväzky svojej spoločnej ľudskej prirodzenosti, ktoré ich navzájom spájajú, a zároveň pochopia, že je jednou z najhlavnejších požiadaviek ich spoločnej prirodzenosti, aby vo vzťahoch medzi ľuďmi a národmi neprevládala strach, ale láska; áno, predovšetkým láska má priviesť ľudí k úprimnému porozumeniu a mnohostrannej spolupráci, ktorá môže mať pre nich vskutku blahodarné následky.

IV.

VZŤAHY JEDNOTLIVCOV A ŠTÁTOV S CELOSVETOVÝM SPOLOČENSTVOM

Národy sú navzájom na seba odkázané

44. Moderný vedecko-technický pokrok veľmi ovplyvňuje život ľudí na celom svete a pobáda ich k stále väčšej spolupráci a vzájomnému združovaniu. Výmena vecí i vedomostí dnes naozaj značne vzrástla, podobne tiež styk medzi ľuďmi. Mimoriadne sa rozmnožili vzájomné styky medzi občanmi, rodinami, intermediárnymi organizáciami rozličných národov a i priateľské vzťahy medzi zodpovednými činiteľmi jednotlivých štátov stali sa častejšími. Zároveň aj v hospodárskych veciach štáty sú čím ďalej, tým viac odkázané na seba; ich národné hospodárstva sa postupne medzi sebou natoľko prepájajú, že sa stávajú akoby integračnými časťami jediného celosvetového hospodárstva. Konečne sociálny pokrok, poriadok, bezpečnosť a pokoj jednotlivých štátov sa nachodia v nevyhnutnej vzájomnej závislosti. Z toho jasne vyplýva, že jednotlivé štáty nie sú schopné samy osebe primerane zabezpečiť svoje záujmy a svoj vývoj, pretože blahobyť a pokrok jedného štátu je zložkou a zároveň strojcom blahobyti a pokroku všetkých ostatných.

Nedostatočnosť súčasnej organizácie autority na zabezpečenie všeobecného dobra

45. Jednota ľudskeho spoločenstva existovala v každej dobe, keďže sa skladá z ľudí, ktorí sú medzi sebou rovnoprávni čo do svojej prirodzenej ľudskej dôstojnosti. A preto bude vždy aktuálna požiadavka, vyplývajúca zo samej ľudskej prirodzenosti, venovať potrebnú pozornosť všeobecnému dobru, t. j. spoločnému dobru celej ľudskej rodiny.

V minulosti zodpovední štátni činitelia mohli zrejme v dostatočnej miere zabezpečiť spoločné všeobecné dobro či už normánou diplomatickou cestou alebo stretnutiami a rozhovormi na vysokej úrovni, prípadne dohodami; teda spôsobmi a prostriedkami určenými prirodzeným, ľudským alebo medzinárodným právom.

V súčasnosti podstúpili však medzinárodné vzťahy hlboké zmeny. Z jednej strany totiž spoločné dobro všetkých národov nastoľuje veľmi vážne, zložité a krajne naliehavé problémy, predovšetkým čo sa týka ochrany bezpečnosti a mieru vo svete; z druhej strany však zodpovední činitelia jednotlivých národov, súc jeden voči druhému rovnoprávni, nie sú schopní tieto problémy uspokojivo vyriešiť, napriek tomu, že usporadujú mnohé spoločné porady a znásobujú svoje úsilia, aby našli primerané právne prostriedky. Nedarí sa im to nie

tak pre nedostatok dobrej vôle a podnikavosti, ale preto, že ich autorite chýba dostatočná právomoc.

A tak, berúc do úvahy položenie, v ktorom sa nachádza súčasné ľudstvo, usporiadanie, štruktúra a účinnosť autority, ktorou disponuje verejná moc v celosvetových rozmeroch, je zjavne neschopná zabezpečiť spoločné dobro všetkých národov.

Súvis medzi spoločným dobrom a štruktúrou i výkonnosťou verejnej moci

46. Pri pozornom skúmaní jednak podstaty spoločného dobra, jednak štruktúry a fungovania verejnej moci, možno medzi nimi vidieť zreteľný vnútorný súvis. Ako totiž mravný poriadok vyžaduje verejnú moc na zabezpečenie spoločného dobra v občianskej spoločnosti, takisto sa žiada, aby verejná moc mohla naozaj účinne sledovať tento cieľ. Práve preto treba, aby občianske ustanovizne - prostredníctvom ktorých sa verejná moc prejavuje, účinkuje a plní svoje poslanie - boli tak usporiadané a natoľko účinné, aby naozaj viedli k spoločnému dobru, a to spôsobom a prostriedkami, ktoré vyhovujú danej situácii.

Keďže však všeobecné spoločné dobro nastoľuje problémy týkajúce sa všetkých národov a keďže tieto problémy môže riešiť iba verejná autorita, ktorá má primeranú moc a štruktúru, disponuje príslušnými prostriedkami a pole jej pôsobnosti sa rozprestiera na celý svet, z toho vyplýva, že sám mravný poriadok požaduje, aby bola ustanovená takáto všeobecná autorita. Verejná moc ustanovená na základe spoločného súhlasu, a nie z prinútenia

47. Táto všeobecná celosvetová verejná autorita, opatrená vhodnými prostriedkami na zabezpečenie všeobecného spoločného dobra, má byť ustanovená na základe súhlasu všetkých národov, a nie nasilu vnútená, a to preto, že má plniť svoje poslanie účinne, a teda musí byť nestranná, úplne nezaujatá, slovom, má sa starať o spoločné dobro všetkých národov. Keby totiž túto všeobecnú autoritu nasilu presadili mocnejšie národy, bolo by sa treba právom obávať, že bude slúžiť iba záujmom máloktorých, alebo že bude závisieť iba od jedného jediného národa; a to by ohrozilo jej vážnosť a účinnosť jej činnosti. Hoci sa totiž národy medzi sebou hodne líšia stupňom svojho hospodárskeho vývoja a svojou vojenskou mocou, predsa sú nanajvýš citlivé na svoju rovnoprávnosť a na prednosť svojho spôsobu života. Preto sa štáty nie bez opodstatnenia nerady podrobujú moci, ktorá im bola nasilu vnútená, alebo na ktorej založení nemali účasť, prípadne ktorú neprijali dobrovoľne.

Všeobecné dobro a osobné práva

48. Tak o spoločnom dobre jednotlivých štátov, ako aj o všeobecnom spoločnom dobre nemôže sa rozhodovať bez ohľadu na ľudskú osobu. Preto verejná celosvetová autorita celkom osobitne musí dbať o to, aby práva ľudskej osoby boli uznávané, rešpektované, svedomito zachovávané a skutočne napomáhané. Tento cieľ môže dosiahnuť priamo svojou vlastnou činnosťou, alebo tým, že vytvorí v celosvetovom rámci také ovzdušie, v ktorom vedúci činitelia jednotlivých štátov budú mať možnosť ľahšie plniť svoje povinnosti.

Princíp subsidiárnosti

49. Ako v jednotlivých štátoch vzťahy medzi verejnou mocou a občanmi, rodinami i intermediárnymi organizáciami majú sa spravovať a usmerňovať podľa princípu subsidiárnosti, takisto podliehajú tomu istému princípu správne vzťahy medzi verejnou celosvetovou autoritou a zodpovednými verejnými orgánmi jednotlivých štátov. To znamená, že úlohou tejto celosvetovej autority je skúmať a riešiť hospodárske, sociálne, politické a kultúrne problémy, týkajúce sa spoločného dobra všetkých; problémy natoľko vážne, rozsiahle a naliehavé, že verejné vrchnosti jednotlivých štátov nie sú schopné ich zvládnuť. Pravda, táto celosvetová autorita nemá obmedzovať pole pôsobnosti verejných orgánov jednotlivých štátov ani ich nahradiť. Naopak: má sa usilovať vytvoriť v celosvetovom rámci také podmienky, v ktorých nielen verejné vrchnosti jednotlivých štátov, ale aj jednotlivci a intermediárne organizácie sa môžu bezpečnejšie venovať svojmu poslaniu, plniť si svoje povinnosti a užívať svoje práva.⁶⁴

Znamenie časov

50. Ako všetci vedia, 26. júna 1945 bola založená Organizácia Spojených národov (v medzinárodnej skrate ONU, v slovenskej OSN), postupne obohatená aj o iné medzinárodné ustanovizne, skladajúce sa zo splnomocnených reprezentantov rozličných štátov. Zverené sú im dôležité úlohy celosvetových rozmerov hospodárskeho, sociálneho, kultúrneho, výchovného a zdravotného rázu. Organizácia Spojených národov si určila za hlavnú úlohu udržiavať a upevňovať pokoj medzi národmi, ako aj napomáhať a rozvíjať priateľské vzťahy medzi nimi na zásadách rovnosti, vzájomnej úcty a mnohorakej spolupráce vo všetkých odboroch ľudskej činnosti.

Zjavne d'alekosiahlym činom Organizácie Spojených národov je Všeobecná deklarácia ľudských práv, schválená na valnom zhromaždení dňa 10. decembra 1948. V úvode tejto deklarácie sa tvrdí, že všetky národy a štáty majú celkom osobitne dbať o to, aby sa všetky práva a slobody, o ktorých je tam reč, vskutku uznávali a neporušene zachovávali. Vieme, že proti niektorým bodom tejto deklarácie podaktorí prejavili opodstatnené výhrady. No napriek tomu sa domnievame, že túto deklaráciu treba pokladať za krok vpred na ceste k organizovaniu celosvetového právno-politického zriadenia. V nej sa totiž slávnostne priznáva všetkým ľuďom bez výnimky osobná dôstojnosť; okrem toho sa tam potvrdzuje právo každého človeka na slobodné hľadanie pravdy, na možnosť žiť podľa zásad mravnosti a spravodlivosti, právo nárokovať si život dôstojný človeka a iné s tým súvisiace práva. Preto si veľmi želáme, aby štruktúra a prostriedky Organizácie Spojených národov čím ďalej, tým viac zodpovedali veľkosti a vznešenosti jej poslania a aby čím skôr prišiel čas, keď Organizácia Spojených národov bude môcť účinne chrániť práva ľudskej osoby, ktoré bezprostredne súvisia s ľudskou dôstojnosťou, a preto sú všeobecné, nedotknuteľné a nemeniteľné. A to tým viac, že dnes sa ľudia čoraz viac zúčastňujú na verejnom živote svojho národa, prejavujú stále väčší záujem o medzinárodné záležitosti a čím ďalej, tým viac si uvedomujú, že sú živými článkami celej ľudskej rodiny.

V.

KATOLÍCI ZA TVORENIE POKOJA VO SVETE

Povinnosť mať účasť na verejnom živote

51. Na tomto mieste znovu povzbudzujeme svojich synov, aby mali živú účasť na správe verejných záležitostí a aby spolupracovali na spoločnom dobre celého ľudského pokolenia a svojho vlastného politického spoločenstva. Vo svetle kresťanskej viery a vedení láskou sa majú tiež usilovať, aby hospodárske, sociálne, výchovné a kultúrne ustanovizne ľuďom neprekážali, ale ich skôr napomáhali na ceste prirodzeného i nadprirodzeného sebazdokonaľovania.

Vedecká spôsobilosť, technická schopnosť, odborná pripravenosť

52. Nestačí, milovaní synovia, byť osvietení nadprirodzeným svetlom viery a horliť za dobro, aby sme prenikli občiansky život správnymi zásadami a kresťanským duchom. S tým cieľom je potrebné zapojiť sa do občianskych ustanovizní a účinne v nich pracovať.

Keďže sa však súčasná civilizácia zvlášť vyznačuje vedecko-technickými výdobytkami, je len prirodzené, že iba ten si môže získať priazeň verejných ustanovizní, kto má vedeckú spôsobilosť, technickú schopnosť a odbornú pripravenosť.

Súlad vedecko-technických a profesijných faktorov s duchovnými hodnotami

53. Potrebná vedecká spôsobilosť, technická schopnosť a odborná pripravenosť však ešte samy osebe nestačia, aby sa každodenné vzťahy stali ľudskejšími, pretože základom týchto vzťahov musí byť pravda, mierou a cieľom spravodlivosť, hybnou silou láska a pravidlom konania sloboda.

Aby sa tento cieľ skutočne dosiahol, všetci sa musia najprv svedomito usilovať o to, aby vo svojej činnosti svetskej povahy zachovávali zákony, ktoré sú vlastné každému odboru, a príslušne metodicky postupovali. Zároveň sa však žiada, aby konali podľa zásad mravnosti, a

teda aby chápali svoju činnosť ako uplatňovanie svojich práv a plnenie svojich povinností a ponúknutie služby, ako pozitívnu odpoveď na prozreteľnostné úmysly a Božie príkazy, ktorých cieľom je naša spása. Slovom, rozumný postup vyžaduje od všetkých, aby počúvali hlas svojho svedomia a dali do súladu vedecko-technické a profesijné faktory s duchovnými hodnotami.

Súlady medzi vierou a životom

54. Národy so starobyľou kresťanskou kultúrou v súčasnej dobe oplývajú vynikajúcimi vedecko-technickými svetskými ustanovizňami, ktoré disponujú všetkými možnými prostriedkami na dosiahnutie svojich rozmanitých cieľov, no tieto sú neraz iba málo preniknuté kresťanským kvasom a duchom.

Ako je to možné; ved' na vytváraní týchto ustanovizní mali a stále majú nemalú účasť ľudia, ktorí sa hlásia za kresťanov, a vskutku aspoň čiastočne žijú podľa evanjelia. Nuž príčinu tohto javu vidíme v tom, že ich činnosť nie je v súlade s ich vierou. Patrí sa teda, aby sa postarali o obnovenie svojej vnútornej jednoty a vo svojej činnosti konali dôsledne vo svetle viery pod vplyvom činorodej lásky.

Nevyhnutnosť solídnej kresťanskej formácie

55. Ak u veriacich pričasto jestvuje nesúlady medzi ich vierou a činnosťou, je to podľa všetkého aspoň sčasti zavinené nedostatočnou náboženskou výchovou a nedostatkom náboženského vzdelania. Veľa rás a všelikde sa totiž vyskytuje nerovnováha medzi náboženskou a ostatnou výchovou. A tak sa stáva, že vedecké vzdelanie dosahuje vysoký stupeň, zatiaľ čo náboženské vedomosti zostávajú vo všeobecnosti na elementárnej úrovni. Je teda nevyhnutne potrebné, aby výchova mládeže bola úplná a nepretržitá; a má byť podávaná takým spôsobom, aby náboženské vzdelanie a formovanie svedomia držalo krok s vedeckými vedomosťami a neprestajným technickým pokrokom. Popritom mládež treba naučiť aj metodickému postupu, aby vedela primerane plniť svoje povinnosti.⁶⁵

Vytrvalá činnosť

56. V tomto ohľade nebude od veci upozorniť na to, ako je ťažko správne rozpoznať požiadavky spravodlivosti v konkrétnom živote, t.j. presne určiť, v akom stupni a akým spôsobom sa majú teoretické zásady a smernice uplatniť v súčasnom štádiu ľudského spolunažívania.

Určiť správnu mieru a správny spôsob je zvlášť ťažké v našej dobe, vyznačujúcej sa osobitným dynamizmom. Otázka aplikácie požiadaviek spravodlivosti v každodennom spoločenskom živote sa teda nedá riešiť raz navždy. A preto naši synovia vo svojej činnosti v záujme všeobecného spoločného dobra sa nikdy nesmú uspokojiť s dosiahnutými výsledkami a prerušiť svoju aktivitu.

Naopak, všetci majú pokladať to, čo sa doposiaľ vykonalo, za nedostatočné vzhľadom na to, čo sa má ešte so vzrastajúcim a primeranejším úsilím uskutočniť na poli produkcie, odborových združení, profesijných organizácií, verejného poistenia, kultúrnych ustanovizní, právnej sústavy, politického režimu, zdravotníctva, športu a tak ďalej. To všetko treba prispôbiť atómovému a kozmickému veku, do ktorého ľudstvo už vkročilo na svojej novej ceste k bezhraničným perspektívam.

Vzťahy medzi katolíkmi a nekatolíkmi na hospodárskom, sociálnom a politickom poli.

57. Smernice, ktoré tu podávame, vyplývajú z prirodzeného poriadku a prirodzeného práva. Svoje praktické uplatnenie nachádzajú v častých stykoch a mnohotvárnej spolupráci katolíkov s kresťanmi oddelenými od Apoštolského stolca alebo aj s nekresťanmi, avšak rozumnými a prirodzene počestnými. "V takýchto stykoch katolíci nech dbajú najmä na to, aby boli vždy dôslední vo svojich názoroch a nepripustili nijaké kompromisy, čo sa týka náboženstva a mravov. Zároveň však nech sú preniknutí duchom porozumenia a nech prejavia svoju nezištnosť a svoju ochotu úprimne spolupracovať na uskutočňovaní cieľov, ktoré sú vo svojej podstate dobré, alebo sa aspoň dajú obrátiť na dobré."⁶⁶

Treba však vždy robiť rozdiel medzi bludom a blúdiacim, a to aj vtedy, keď ide o omyl alebo o neúplné vedomosti mravno-náboženského obsahu. Lebo človek, ktorý upadol do bludu, neprestáva byť človekom a nestráca svoju ľudskú dôstojnosť, čo treba vždy brať do úvahy. Konečne človek nikdy nestráca svoju prirodzenú schopnosť zanechať blud a hľadať cestu k pravde. Takisto nikdy nechýba človeku pomoc Božej Prozreteľnosti. A tak sa môže stať, že kto nemá dnes jasno vo veciach viery alebo sa pridrža mylných názorov, neskoršie nájde pravdu, keď sa mu dostane osvietenia od Boha. I priateľské styky katolíkov vo svetských záležitostiach s tými, čo neveria v Krista alebo ich viera nie je bez omylov, môžu byť pre nich príležitosťou nájsť pravdu a skloniť sa pred ňou.

Ďalej treba rozlišovať medzi filozofickými názormi o podstate, vzniku a cieľi vesmíru a človeka a hospodársko- sociálnymi, kultúrnymi a politickými hnutiami, i keď tieto hnutia sa odvodzujú od spomenutých názorov a v nich nachádzajú svoj podnet. Keď sa totiž filozofické zásady raz presne definujú, zostávajú nemeniteľné, zatiaľ čo spomenuté hnutia sú späť so stále sa vyvíjajúcimi konkrétnymi pomermi a nevyhnutne sa menia spolu s nimi. Napokon nemožno poprieť, že v týchto hnutiach, pokiaľ zodpovedajú požiadavkám zdravého rozumu a oprávneným túžbam človeka, sa môže nájsť aj niečo dobré a hodné uznania.

A tak sa môže stať, že určité styky praktického rázu, ktoré sa zdali predtým celkom neužitočné, dnes sú už, naopak, osožné, alebo sú vyhlídky, že sa takými stanú. Rozpoznať však, či tá chvíľa už nadišla, alebo nie, ako aj určiť, akým spôsobom a v akej miere je možné spolupracovať v záujme skutočného dobra na poli hospodársko-sociálnom, kultúrnom a politickom, to je bezvýhradne vecou múdrosti, tejto usmerňovateľky všetkých ľudských cností, ktorými sa spravuje osobný i spoločenský život človeka. Čo sa týka katolíkov, rozhodnutie o týchto veciach patrí v prvom rade zodpovedným verejným činiteľom v medziach ich pôsobnosti, pravda, vždy v súlade so zásadami prirodzeného práva i sociálneho učenia Cirkvi a smernicami cirkevných vrchností. Všetci totiž musia vedieť, že Cirkev má právo a povinnosť bdieť nielen nad zásadami mravno-náboženského rázu, ale je oprávnená zasahovať u svojich synov a dcér mocou svojej autority aj do oblasti časného poriadku, ak treba zaujať stanovisko vo veci uplatnenia týchto zásad v konkrétnych prípadoch.⁶⁷

Postupný vývoj

58. Nechýbajú veľkodušní ľudia, čo pri styku so skutočnosťami, ktoré sú značne alebo úplne v protiklade s požiadavkami spravodlivosti, natoľko sa rozhorlia túžbou po radikálnej obnove všetkého, že sa ich počínanie zdá byť takmer revolučným.

Títo nech nezabúdajú, že v prírode je postupný vývoj všeobecným zákonom. Tak aj v ľudských ustanovizniach je možná zmena k lepšiemu, iba keď sa obnovia zvnútra a postupne. Náš predchodca, blahej pamäti, Pius XII. to vyjadril takto: "Nie v revolúcii, ale v súladnej evolúcii spočíva spása a spravodlivosť. Násilie je schopné iba rúcať, nie stavať; rozduchávať vášne, nie ich tíšit'; hromadiť nenávisť a pustošiť, a nie zbratať súperiace stránky; a napokon po trpkých skúsenostiach privádza ľudí a strany do takej ťažkej situácie, že im nezostáva nič iné, ako začať s námahou budovať znovu na troskách nakopených nesvornosťou."⁶⁸

Zodpovedná úloha všetkých ľudí dobrej vôle

59. Všetkým ľudom dobrej vôle prislúcha vážna úloha: obnoviť spoločenské vzťahy medzi ľuďmi na základných zásadách pravdy, spravodlivosti, lásky a slobody, teda vzájomné vzťahy medzi jednotlivcami, vzťahy medzi občanmi a štátmi, v ktorých žijú; ďalej medzinárodné vzťahy, a napokon vzťahy jednotlivcov, rodín, intermediárnych organizácií a štátov s celosvetovým spoločenstvom. Je to úloha naozaj mimoriadne vznešená, pretože jej cieľom je nastolenie pokoja podľa Bohom stanoveného poriadku.

Isteže, nie je ešte dost tých, čo sa venujú tejto naliehavej práci. Ale zasluhujú si, aby sme ich otcovsky ocenili, pretože si získali mimoriadne zásluhy o ľudské spoločenstvo. Zároveň ich povzbudzujeme, aby vytrvali so stále obnovovanou horlivosťou vo svojom spasiteľnom podujatí. A zároveň nás utešuje nádej, že sa k nim pridajú mnohí iní, najmä spomedzi

veriacich kresťanov, vedomí svojej zodpovednosti a pobádaní láskou. Áno, je potrebné, aby všetci, čo sa hlásia ku Kristovi, boli v súčasnej ľudskej spoločnosti akoby svetlými iskrami, akoby bunkami lásky, akoby kvasom všetkej pospolitosti. A každý to uskutoční v tým väčšej miere, čím užšie bude jeho duchovné spojenie s Bohom.

Veru nebude pokoja medzi ľuďmi, ak ho nebude v srdci každého z nich, čiže ak každý nebude zachovávať Bohom stanovený poriadok. Preto sa nám svätý Augustín prihovára: "Chce sa tvoja duša stať schopnou premôcť zmyselné žiadosti? Nech sa podrobí tomu, čo je hore, a zvíťazí nad tým, čo je dole. A vtedy budeš mať pokoj: pokoj pravý, bezpečný a naozaj usporiadaný. Na akom poriadku je založený tento pokoj? Boh rozkazuje duši, duša telu. Neexistuje nič usporiadanejšie". 69

Knieža pokoja

60. Otázky, ktorými sme sa tu zaoberali, živo znepokojujú súčasné ľudstvo a úzko súvisia s pokrokom celej ľudskej spoločnosti. Pri ich riešení nás viedla úprimná túžba, ktorá je vecou srdca všetkých ľudí dobrej vôle: upevniť pokoj na zemi.

Ako námestník - hoci celkom pokorný a nehodný - toho, o ktorom prorok predpovedal vo svojom videní, že bude "Kniežaťom pokoja",⁷⁰ pokladáme si za povinnosť starostlivo venovať všetky svoje sily na upevnenie tohto všeobecného spoločného dobra. Lenže pokoj by nemal zmysel, keby sa nezakladal na tom poriadku, ktorý sme s nádejou v srdci načrtli v hlavných obrysoch v tomto našom okružnom liste, teda na poriadku, vybudovanom na pravde, podľa zásad spravodlivosti, oživovanom čínorodou láskou a napokon uskutočňovanom v slobode.

Ide o takú veľkolepú a vznešenú úlohu, že človek, ponechaný na svoje vlastné sily, na ňu nestačí, i napriek svojim najlepším a chvályhodným úmyslom: aby ľudská spoločnosť bola čím vernejším obrazu Božieho kráľovstva, na to je bezpodmienečne potrebná Božia pomoc. Preto je potrebné, aby sme v tieto posvätné dni vo svojich modlitbách vrúcne vzývali toho, ktorý svojím prehorkým utrpením a smrťou premohol hriech - prvopočiatok všetkej nesvornosti, biedy a nerovnosti - a svojou krvou zmieril ľudské pokolenie s nebeským Otcom: "Veď on je náš pokoj! On z dvoch urobil jedno... Prišiel a zvestoval pokoj vám, čo ste boli ďaleko, a pokoj tým, čo boli blízko".⁷¹

To isté posolstvo zaznieva v liturgii týchto posvätných dní: "Po svojom zmŕtvychvstaní náš Pán Ježiš Kristus stojac uprostred svojich učeníkov, povedal im: Pax vobis, alleluja - Pokoj vám, aleluja. I zaradovali sa učeníci, keď uvideli Pána".⁷² Kristus nám teda priniesol a zanechal pokoj: "Pokoj vám zanechávam, svoj pokoj vám dávam. Ale ja vám nedávam, ako svet dáva".⁷³

O tento pokoj prosíme božského Vykupiteľa svojimi naliehavými modlitbami.

Nech on sám odstráni z ľudských srdiec všetko, čo by mohlo ohroziť mier; nech urobí všetkých svedkami pravdy, spravodlivosti a bratskej lásky! Nech osvieti svojím svetlom mysle tých, čo stoja na čele národov, aby popri primeranom blahobyte zabezpečili svojim občanom aj vznešený dar pokoja. A napokon nech roznieti vo všetkých ľuďoch účinnú túžbu po prekonaní hrádz, ktoré oddelujú jedných od druhých, a nech v nich upevní zväzky vzájomnej lásky, aby si vedeli porozumieť a odpustiť tým, čo spáchali bezprávie. A tak pod Kristovým vodcovstvom a pod jeho ochranou nech sa zbratajú všetky národy a nech u nich navždy prekvitá a vládne vytúžený pokoj.

S konečným želaním, aby tento pokoja boli čím skôr účastné vám zverené stáda, najmä pre dobro tých najskromnejších, čo najviac potrebujú pomoc a ochranu, zo srdca udeľujeme v Pánu apoštolské požehnanie vám, ctihodní bratia, ako aj kňazom, rehoľníkom, rehoľným sestrám i všetkým veriacim, osobitne však tým, čo učenívo prijímajú tieto naše povzbudenie. A všetkým ľuďom dobrej vôle, ktorým je tiež určený tento náš okružný list, vyprosujeme od Najvyššieho blaha a všetko najlepšie.

Dané v Ríme, pri svätom Petre, dňa 11. apríla 1963, na pamätný deň Večere Pánovej, v

piatom roku nášho pontifikátu.

Ján XXIII.

POZNÁMKY

1 Ž 8,1.

2 Ž 104,24.

3 Porov. Gn 1,26.

4 Ž 8,6-7.

5 Rim 2,15.

6 Porov. Ž 19,8-11.

7 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1952; AAS, XXXV (1943), s. 9-24; Ján XXIII., prejav zo 4. januára 1963; AAS, LV (1963), s. 89-91.

8 Porov. Pius XI., Encyklika Divini Redemptoris; AAS, XXIX (1937), s. 78; Pius XII., rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941; AAS, XXXIII (1941), s. 195-205.

9 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

10 Divinae Institutiones, lib. IV, c. 28, 2; PL 6, 538.

11 Encyklika Libertas; Acta Leonis XIII, VIII (1888), s. 237-238.

12 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

13 Porov. Pius XII., encyklika Casti connubii; AAS, XXII (1930), s. 539-592; Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

14 Porov. Pius XII., rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941; AAS, XXXIII (1941), s. 201.

15 Porov. Lev XIII., encyklika Rerum novarum; Acta Leonis XIII, XI (1891), s. 128-129.

16 Porov. Ján XXIII., encyklika Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 422.

17 Porov. Pius XII., rozhlasové posolstvo na Turíce z 1. júna 1941; AAS, XXXIII (1941), s. 201.

18 Enc. Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 428.

19 Porov. tamtiež s. 430.

20 Porov. Lev XIII., encyklika Rerum novarum; Acta Leonis XIII, XI (1891), s. 134-142; Pius XI., encyklika Qadragesimo anno; AAS, XXIII (1931), s. 199-200; Pius XII., encyklika Sertum laetitiae; AAS, XXXI (1939), s. 635-644.

21 Porov. AAS, LIII (1961), s. 430.

22 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1952; AAS, XLV (1953), s. 33-46.

23 Porov. vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944; AAS XXXVII (1945), s. 12.

24 Porov. vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 21.

25 Ef 4,25.

26 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 14.

27 Summa Theologiae, I-II, q.19, a.4; porov. a.9.

28 Rim 13,1-6.

29 In Epist. ad Rom. c. 13, vv. 1-2, homil XXIII; PG 60, 615.

30 Lev XIII., encyklika Immortale Dei; Acta Leonis XIII, V (1885), s. 120.

31 Porov. vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944; AAS, XXXVII (1945), s. 15.

32 Porov. Lev XIII., encyklika Diuturnum illud; Acta Leonis XIII, II (1880-1881), s. 274.

33 Porov. tamtiež s. 278; encyklika Leva XIII., Immortale Dei; Acta Leonis XIII, V (1885), s.

130.

34 Sk 5,29.

35 Summa Theologiae, I-II, q.93, a.3 ad 2; porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944; AAS, XXXVII (1945), s. 5-23.

36 Porov. Lev XIII., encyklika Diuturnum illud; Acta Leonis XIII, II (1880-1881), s. 271-272; a Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944; AAS, XXXVII (1945), s. 5-23.

37 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 13; Lev XIII., encyklika Immortale Dei; Acta Leonis XIII, V (1885), s. 120.

38 Porov. Pius XII., encyklika Summi Pontificatus; AAS XXXI (1939), s. 412-453.

39 Porov. Pius XI., encyklika Mit brennender Sorge; AAS, XXIX (1937), s. 195; encyklika Divini Redemptoris; AAS, XXIX (1937), s. 65-106.

40 Encyklika Immortale Dei; Acta Leonis XIII, V (1885), s. 121.

41 Porov. Lev XIII., encyklika Rerum novarum; Acta Leonis XIII, XI (1891), s. 133-144.

42 Porov. Pius XII., encyklika Summi Pontificatus; AAS, XXXI (1939), s. 433.

43 AAS, LIII (1961), s. 417.

44 Porov. Pius XI., encyklika Quadragesimo anno; AAS, XXIII (1931), s. 215.

45 Porov. Pius XII., rozhlasové posolstvo na Turíce, 1. júna 1941; AAS, XXXIII (1941), s. 300.

46 Porov. Pius XI., encyklika Mit brennender Sorge; AAS, XXIX (1937), s. 159; encyklika Divini Redemptoris; AAS, XXIX (1937), s. 79; Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

47 Porov. Pius XI., encyklika Divini Redemptoris; AAS, XXIX (1937), s. 81; Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 9-24.

48 Ján XIII., encyklika Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 415.

49 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 21.

50 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1944; AAS, XXXVIII (1945), s. 15-16.

51 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1942; AAS, XXXV (1943), s. 12.

52 Porov. Lev XIII., apoštolský list Annum ingressi; Acta Leonis XIII, XXII (1902-1903), s. 52-80.

53 Múdr 6,2-4.

54 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1941; AAS, XXXIV (1942), s. 16.

55 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1940; AAS, XXXIII (1941), s. 5-14.

56 De civitate Dei, lib. IV, c. 4; PL 41, 115; porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1939; AAS, XXXII (1940), s. 5-13.

57 Porov. Pius XII., vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1941; AAS, XXXIV (1942), s. 10-21.

58 Porov. Ján XXIII., encyklika Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 439.

59 Porov. vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1941; AAS XXXIV (1942), s. 17; Benedikt XV., napomenutie vládam vojnu vedúcich národov z 1. augusta 1917; AAS, IX (1917), s. 418.

60 Porov. rozhlasové posolstvo z 24. augusta 1939; XXXI (1939), s. 334.

61 AAS, LIII (1961), s. 440-441.

62 Porov. vianočné rozhlasové posolstvo z 24. decembra 1941; AAS, XXXIV (1941), s. 16-17.

- 63 Ján XXIII., encyklika Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 443.
- 64 Porov. Pius XII., príhovor k mládeži Katolíckej akcie talianskych diecéz, zídenej v Ríme dňa 12. septembra 1948; AAS, XL (1948), s. 412.
- 65 Porov. Ján XXIII., encyklika Mater et Magistra; AAS, LIII (1961), s. 454.
- 66 Tamtiež, s. 456.
- 67 Tamtiež, s. 456; porov. Lev XIII., encyklika Immortale Dei; Acta Leonis XIII, V (1885), s. 128; Pius XI., encyklika Ubi arcano; AAS, XIV (1922), s. 698; Pius XII., prejav k delegátkam Medzinárodnej jednoty združení katolíckych žien z 11. septembra 1947; AAS, XXXIX (1947), s. 486.
- 68 Porov. prejav k pracujúcim talianskych diecéz, zhromaždeným v Ríme na Turíce dňa 13. júna 1943; AAS, XXXI (1943), s. 175.
- 69 Miscellanea Augustiniana...; S. Augustini Sermones post Maurinos reperti, Roma 1930, s. 633.
- 70 Porov. Iz 9,6.
- 71 Ef 2,14-17.
- 72 Resp. Ranné chvály v piatok veľkonočnej oktávy.
- 73 Jn 14,27.
-